Valdis Muktupāvels prasa bargu naudu

- Kokles, rata lira, svilpaunieks, āža rags, vargāns, dūdas... Tas nav vis kāda mūzikas instrumentu muzeja eksponātu uzskaitījums. Šie un vēl citi neparasti mūzikas instrumenti pieder Valdim Muktupāvelam.

Ar Valdi iepazinos augusta beigās, kopā ar palielāku kompāniju apmeklējot Kopenhāgenu. Toreiz viņš bija uzņēmies pasākuma muzikālo virsvadību — spēlējot dūdas, akordeonu un organizējot dziedāšanu autobusā un vēstniecības dārzā (jādomā, ka tādu dziedāšanu apkārtējo māju iemītnieki nebija dzirdējuši). Jau tad tapa skaidrs, ka par savu kolekciju un citām lietām viņš zina gana daudz un zināšanās labprāt dalās ar citiem.

— Cik mūzikas instrumentu ir jūsu kolekcijā, un kā pie tiem esat ticis?

— Pagaidām to par kolekciju īsti nevar nosaukt. To skaits visu laiku mainās, jo daži instrumenti nolietojas un pēc vajadzības gatavoju jaunus instrumentus, piemēram, ganu ragu vai rata liru. Reizēm, lidostu darbiniekiem mētājot koferus, kāds instruments saplīst, un es atklāju, ka mana dārgā ģīga ir aizgājusi neceļos.

Darbojos ar tradicionālajiem instrumentiem — ar tādiem, kurus senos laikos un arī ne tik sen ļaudis gatavojuši un spēlējuši paši. Mūsdienās tādi jāgatavo pa-šam vai jāmeklē kāds meistars. Esmu pagatavojis dažas kokles, tomēr pārsvarā spēlēju meistara gatavotās kokles.

Man nav ne laika, ne vajadzības apgūt visas tehnoloģijas, un domāju, ka nekad mūžā netaisīšu, piemēram, vargānu. Drīzāk nopirkšu to no meistara, kurš jau ir "izkodis" tehnoloģiju un zina, kā taisīt. Tas ir stereotips, ka šis strinkšķināmais instruments sa-stopams tikai Tālajos Austrumos. Piemēram, pagājušogad arheologi tepat Rīgas Doma pagalmā atrada veselus astoņus šādus instrumentus.

— Un kā ir ar āža ragu?

— Āža rags ir viens no tiem īpatnējajiem instrumentiem — ļoti vienkāršs, ar specifisku skaņu, skaļš, to nevar klusiņām paspēlēt. Šis instruments samērā nesen spēlēts Igaunijā, un Latvijā pirms vairāk nekā pusgadsimta tas bijis gana pazīstams, piemēram, Jurjānu Andreja tautas mūzikas krājumos āža raga melodiju ir ļoti daudz.

— Kur esat dabūjis savu āža ragu?

— Es jau tepat vienu āzīti audzēju, un, kad vien man vajag āža ragu, to nolaužu... (Smejas.)

— Vai tie visi ir specifiski latviešu mūzikas instrumenti?

— Vispār retais instruments ir pazīstams tikai vienā zemē. Vargāns pazīstams visā Eirāzijā, āža rags — visur, kur ir āži un kazas. Svilpaunieki — no māla gatavoti svilpes veida instrumenti ar skaņu caurumiņiem — pazīstami vai visā pasaulē, kur ir māli un keramikas tradīcijas. Kokles ir pazīstamas visā Austrumbaltijā — sākot no Karēlijas līdz Lietuvai.

Ir gan daži diezgan īpatnēji un vairāk Latvijai nekā citām zemēm raksturīgi instrumenti: tā sauktie kāta grabekļi, kas tautā pazīstami ar nosaukumu "eglīte", "puškaitis" vai "trīdeksnis". Šāds nosaukums sastopams folkloras tekstos, un arī Endzelīns rakstīja, ka "trejdek-snis" ir nepareiza forma. Ar trīdeksni pavadīja dziedāšanu kāzās,

sitot ar to pa galdu. Diemžēl mūsdienās tas vairāk asociējas ar "Gatves dejas" horeogrāfiju, bet tā jau ir padomju kultūras izdomāta tradīcija.

— Cik ilgā laikā var pagatavot kokli, un cik šāds prieks maksā?

— Par kokli teic, ka to cērt. Nu, kāds tas cirtējs... Pazīstu kādu, kurš savu instrumentu taisīja kādus pāris gadus. Jānis Pori-

ķis — pēdējais tradicionālais koklētājs — kokli varēja uztaisīt dienas laikā. Tā ka šīs robežas ir no vienas dienas līdz dažiem gadiem.

Rīgā pāris veikalos ir nopērkamas dažādas — piecu, sešu, deviņu, divpadsmit stīgu — kokles. Cenas arī ir dažādas — no trīsdesmit līdz simt latiem. Domāju, ka instruments to arī maksā. Nav grūti kokles pagatavot pašam, ja ir darbagalds un vajadzīgie darbarīki. Arī spēlētprieks tad ir lielāks.

— Vēl viens jūsu instruments ir dūdas.

— Tās pirmoreiz rokās turēju laikam tad, kad man bija 22 gadi. Tas bija gadījums, kad vienas neskanošas un sabojātas dūdas mēs divatā ar draugu dabūjām pie dzīvības un sākām spēlēt.

Protams, ir senie instrumenti, par kuriem mūsdienās varētu būt vienīgi etnogrāfiska interese, un pētnieki noskaidro, ka konkrētais instruments ir spēlēts tad un tad un bijis domāts tam un tam. Tomēr vairākus senos instrumentus to muzikālo iespēju dēļ var izmantot muzicēšanai arī mūsdienās, un pie tādiem noteikti pieder dūdas. Tās ar savu vienu vai divām dūcenēm un melodijas stabuli, uz kuras var spēlēt diezgan plašā diapazonā, jau ir pietiekami nopietns un sarežģīts instruments, tāpēc tās man ir arī viens no mīļākajiem instrumentiem. Otrs instruments, ko man ļoti patīk spēlēt, ir kokles.

— Kā ir pareizāk teikt — kokle vai kokles?

— Endzelīns savulaik teica: "Ja gribat pareizu latviešu valodu, tad meklējiet dainās!" Un apmēram 95 procentos dainu, kur šis instruments pieminēts, ir teikts "kokles". Mēs taču arī paši dziedam: "Krauklīt's sēž ozolā, zelta kokles rociņā...", un neviens nedomā, ka viņam katrā padusē ir pa instrumentam un vēl viens pakārts plecā... Brīnos, ka pazudusi šī daudzskaitļa forma, jo mēs taču sakām "bungas", "klavieres", un tas mums šķiet pieņemami.

— Kā sākās jūsu aizraušanās ar mūzikas instrumentiem?

— Tie mani piesaistījuši un aizrāvuši kopš bērnības. Kad man bija seši vai septiņi gadi, māte nopirka metalofonu. Gandrīz uzreiz to apguvu un sāku spēlēt; nopirka mutes ermoņikas, un es jau vakarā spēlēju dažas dziesmiņas. Tad nāca ģitāru laiks — mācījos spēlēt visu veidu elektriskās un arī akustisko ģitāru.

Senie latviešu mūzikas instrumenti mani sāka interesēt, kad man bija kādi divdesmit gadi — tad nopirku vienas kokles; manās rokās nonāca arī jau pieminētās dūdas. Tas bija laiks, kad Latvijā senie mūzikas instrumenti jau vairākus gadu desmitus vairs neskanēja, un tā bija aizraujoša lieta — likt skanēt apklusušiem un aizmirstiem instrumentiem.

— Drīzumā gaidāms jūsu jaunais kompaktdisks.

— Patlaban esmu beidzis ieskaņot kokļu mūzikas dubultdisku. Droši vien to vajadzēja izdarīt jau sen, bet acīmredzot kaut kādām lietām pienāk savs laiks. Vienā diskā būs mana autormūzika, tur kokles skanēs gan

vienas, gan kopā ar balsi un dažādiem instrumentiem parastās un neparastās kombinācijās, un daļu skaņdarbu esmu ierakstījis ar savām koklēm. Otrā diskā ir tradicionālā, senā mūzika, kādu spēlēja Kurzemē un Latgalē: dažādi danči un dziesmas. Jutu, ka tas ir mans pienākums — ierakstīt diskā tieši kokļu mūziku, jo šādu ierakstu nav.

— Kā šajos laikos pelnāt sev iztiku?

— Esmu Latvijas Universitātes asociētais profesors etnomuzikoloģijā un lasu lekcijas galvenokārt Filoloģijas fakultātes Letonikas centrā; esmu lasījis tās arī citur pasaulē. Piedāvāju dažādas tēmas: par latviešu seno mūziku un instrumentiem; par baltu vai Baltijas tradicionālo un mūzikas kultūru. Reizumis sanāk kāds sevišķs kurss, piemēram, par Prūsijas vēsturi, kultūru un valodu. Tā ir mana pamatnodarbošanās. Ir arī zinātniskais darbs: esmu veicis seno mūzikas instrumentu un ar tiem saistīto materiālu — pirmavotu, tekstu, publikāciju, muzeju objektu — izpēti. Protams, mani interesē arī citas lietas.

Diezgan daudz esmu koncertējis: lielākoties viens pats, bet arī kopā ar citiem mūziķiem un sievu Rūtu. Esmu rakstījis mūziku kinofilmām; pērn veselām trim: animācijas filmai "Baltā", Vides filmu studijas filmai "Lubāns: cīņa par centimetriem" un Zigurda Vidiņa filmai "Latviešu tautasdziesmas".

—Vai jums ir gadījies uzstāties dažādos saviesīgos pasākumos un prezentācijās?

— Šad tad iznāk uzspēlēt neformālos pasākumos. Ja to daru grāmatas prezentācijā, parasti kādam cilvēkam, kurš man ir tuvs vai kura daiļradi cienu. Tas ir citādi nekā koncertēt pašam: tad mēģinu caur skaņām izteikt to, kas mani saista vai šķiet būtisks šā mākslinieka vai dzejnieka darbos.

Cita lieta, ja tās ir vienkārši svinības vai vakarēšana, — nav svarīgi, Jēkaba ielā, "Māmuļā" vai mazpilsētas klubiņā. Cilvēkiem gribas tautisku mūziku un padziedāšanu, un tas ir pavisam kas cits nekā koncertēt. Protams, tā ir sava veida liekas naudiņas nopelnīšana. Nekad šādas lietas nedaru formāli, taču par to prasu pienācīgu samaksu. Galu galā, kāpēc ne? Mana profesija nav mūziķis, taču, ja es varu nopelnīt arī ar muzicēšanu, tas ir patīkami.

personas kartīte

Dzimšanas laiks un vieta: 1958. gads, Līvāni

Ģimenes stāvoklis: precējies; sieva Rūta, četri bērni

Nodarbošanās: Latvijas Universitātes asociētais profesors

Izglītība: augstākā; mākslas doktors

Hobiji: mūzikas instrumentu kolekcionēšana, mūzikas klausīšanās, datori, internets, fotografēšana